

Atatürk Döneminde Tiyatro Eserleri

Tiyatro, göstermeyi esas alan bir anlatım şekli olduğu için, inkılâpçı liderlerin ilgi gösterdiği bir edebî türdür. Osmanlı Devleti'nin son döneminde tanımaya başladığımız, bugünkü anlamıyla modern tiyatro, yeni düşüncelerin topluma kazandırılmasında bir vasıta olarak görülür. Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde yazılan tiyatro eserlerinin önemli bir kısmı bu amaca hizmet eder.

Atatürk döneminde yazılan tiyatro eserlerine geçmeden önce, Cumhuriyetin hemen öncesinde Türk tiyatrosunun genel görünüşüne kısaca bakmak faydalı olacaktır. Bu dönemde siyasi, sosyal ve kültürel anlamda birçok önemli gelişmenin yaşanması, şüphesiz edebiyatımıza da yansımış ve dış dünyanın çok etkili olduğu yeni konu ve temalar tiyatro edebiyatımızın yönünü belirlemiştir. Geçtiğimiz asrın başlarında etkili olan milliyetçilik anlayışının sebep olduğu gelişmelerden Osmanlı Devleti de nasibini almış, bu dönemde ortaya konan edebî eserlerde bir taraftan yeni siyasi anlayışlar, yeni toplum özelemleri dile getirilirken, diğer taraftan var olan düzenin devamını sağlamaya yönelik düşünceler üretilmeye çalışılmıştır. Modern edebiyatımızın bu düşüncelerin harmanlandığı bir edebiyat olduğu bilinmektedir. Atatürk döneminden hemen önce, tiyatro edebiyatımızdaki genel görünüş bu çerçevede değerlendirilebilir. II. Meşrutiyetle birlikte, Sultan Abdülhamit düşmanlığı etrafında, İttihat ve Terakki yönetimine yaklaşmak maksadıyla siyasi menfaat edinmeyi amaçlayan eserler bir tarafa bırakılırsa, diğerlerini bu çerçevede değerlendirebiliriz. Bütün bu düşüncelerin edebî eserler vasıtasıyla anlatıldığı dönem, Mustafa Kemal'in çocukluk ve gençlik dönemine rastlar. Bu yıllar aynı zamanda onun eğitim yıllarıdır ve bu eserlerin bir kısmını okul yıllarında tanıma fırsatı bulur. Mustafa Kemal'in Millî Mücadele ve Cumhuriyet sürecinde üstlendiği rol, biraz da aldığı bu eğitimin neticesidir. İlk dönemini Tanzimat tiyatrosu olarak isimlendirdiğimiz tiyatro edebiyatımızın ikinci dönemi, bir siyasi olaya bağlı olarak isimlendirilir. Meşrutiyet tiyatrosu olarak isimlendirilen bu dönemde, tiyatro eserleri için "*Oyun, piyes, lûbiyat, temsil*" gibi isimlerin verildiği; hatta "*piyes şeklinde hikâye, tekellümî hikâye, manzum masal, manzum şaka*" gibi ifadelerin tiyatro terimi yerine kullanıldığı görülür. Henüz bir seyirci disiplininin oluşmadığı Meşrutiyet tiyatrosu, bir yandan ortaya koyduğu oyunlarla devrine ışık tutmaya çalışırken, diğer taraftan oldukça geri kaldığımız tiyatronun teorik meselelerine yönelir. *Piyano, Tiyatro ve Temâşâ Mecmuası, Musavver Tiyatro, Yeni Mecmua, Musavver Devr-i Cedîd Gazetesi, Musavver Eşref, Resimli Kitap, Haftalık Gazete ve İleri Gazetesi* gibi yayın organlarında, aralıklarla, "*tiyatro, tiyatronun gayesi, bizde tiyatro anlayışı, seyirci, oyuncular*" üzerine yazılar neşredilir.

Metin And'ın "komedyalar, manzum oyunlar, siyasal ve belgesel oyunlar, tarihî dramalar, savaş oyunları, toplumsal ve evcil dramalar, duygusal dramalar, müzikli oyunlar ve uyarlamalar" şeklinde tasnif ettiği Meşrutiyet tiyatrosu, "siyasi değişmeler, ideolojiler, eğitim, şehir ve aile hayatı" gibi konuları işler. Meşrutiyet dönemi tiyatroları, genel görünüşü ile dönemin siyasal ve toplumsal düzeninin aynası gibidir. Bu aynada dikkat çeken en önemli ayrıntı, son dönemde ortaya çıkan çeşitli siyasi düşünce ve olayların -özellikle savaşların- tiyatro eserleri vasıtasıyla gündeme getirilmesidir. Beynelmillelçilik, Osmanlıcılık, İttihâd-ı İslâm, Türkçülük, Halkçılık, Balkan Savaşları, Trablusgarp, Girit Meselesi, Birinci Dünya Savaşı, özellikle Çanakkale Savaşı gibi konulara Cumhuriyet döneminde yeni anlamlar yüklenir. Böylece, Cumhuriyet döneminde işlenen birçok konunun temeli bu dönemde atılmış olur. Yukarıdaki konulara ilave olarak, köy hayatı, aile ve kadın, Türk tarihinin uzak dönemleri, Millî Mücadele, Cumhuriyet ve müesseselerinin oluşma süreci Atatürklü dönem tiyatrolarının en önemli tarafını oluşturur. Bu oyunları ortaya koyan ilk kuşak, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'ye şahitlik eder. Cumhuriyetin kurulması sürecini yaşar. İkinci kuşak ise eserlerini 1930'lu yıllarda verir ve birinci kuşağın tecrübesinden yararlanır. Bu dönemde tiyatroyu başlı başına bir uğraş alanı

olarak gören ve Cumhuriyet tiyatrosunun kurulmasına önemli ölçüde katkıları olan Musahipzade Celâl ve İbnürrefik Ahmet Nuri ismi son derece önemlidir. Bunlara Reşat Nuri ve Faruk Nafiz ismini de ilave edebiliriz. Telif ve uyarlama birçok esere imza atan İbnürrefik Ahmet Nuri ve Reşat Nuri, aynı zamanda tiyatro üzerine kaleme aldığı teorik yazılarla da Tiyatro edebiyatımıza önemli katkılar yapar.

Atatürk dönemi tiyatrosunun gelişmesine katkısı olan ve tiyatro yazarları ile tiyatro oyuncularının yetişmesini sağlayan müesseselerin de katkısını unutmamak gerekir. 1923'de Darülbedayi'nin bütünüyle çökmesinden sonra, âdeta can çekişen tiyatro faaliyetlerinin devamını sağlamak maksadıyla 1926'da Ankara'da Sanayii Nefise Müdürlüğü kurulur. İstanbul Valisi Muhittin Bey, dağılmış olan Darülbedayi kumpanyasını yeni bir düzene bağlayarak Şehir Tiyatroları adıyla yeniden inşa eder. Muhsin Ertuğrul Avrupa'dan döndükten sonra, birçok yerli oyunu burada sahneler. Bu, sadece kendi hayatını sahnede gören, -sayıları az da olsa- tiyatro seyircisinin oluşmasını sağlamanın yanında, tiyatro yazarlarının yetişmesine de hizmet eder. Halit Fahri, Yakup Kadri, Reşat Nuri, Faruk Nafiz, Hüseyin Rahmi, Nazım Hikmet ve Necip Fazıl gibi sanatçıların eserleri buralarda sahnelenir. Sahnelenen eserlerden birçoğu, yazarların ilk eserleridir. Bu da sonraki eserler için teşvik edici olur.

Cumhuriyet yöneticileri, yeni toplum ve siyasi düzenin anlatılmasında sanatın önemli olduğunun farkındadır. Okuma-yazma oranının henüz çok düşük olduğu bu dönemde, tiyatro çok önemli bir iletişim vasıtasıdır. Bu maksatla bir taraftan Şehir Tiyatrolarını geliştirilirken, diğer taraftan sanatı ilmî usullere uygun şekilde geliştirecek müesseseler kurulur. 1935'de kurulan Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü, bugünkü Devlet Tiyatrolarının temelini oluşturur. 1940'da Konservatuar yasası çıkarılır ve kurulan Devlet Konservatuarında tiyatro ve opera bölümleri açılır. Bütün bu çalışmaları, Cumhurbaşkanlığı döneminde Atatürk'ün takip ettiği ve yöneticilerin ilgi göstermesini sağlamaya çalıştığı bilinmektedir. Nitekim Atatürk'ün âdeta bir kamu hizmeti gibi gördüğü tiyatroyu, yine onun direktifleriyle, halka ulaştırmak için gezici bir tiyatro olarak tasarlanan "Millî Sahne" ve tiyatro çalışmalarını teşvik ve finanse edecek "Türk Tiyatrosunu Himayet Cemiyet" gibi oluşumların denendiği, ancak olumlu bir netice alınamadığı görülür. Bütün bunlara başta Halkevi olmak üzere çeşitli oluşumların tiyatro faaliyetlerini eklemek gerekir. Bu kısa tespitlerden sonra Atatürk dönemi tiyatrolarını anlatmaya geçebiliriz.

Osmanlı'nın son döneminde yaşanan sosyal ve siyasi problemleri anlatan Musahipzade Celâl, aynı zamanda geleneksel tiyatro ile Batı tiyatrosunu bir arada kullanmaya çalışan yazardır. İlk eserini 1920'de veren Musahipzade Celâl, Osmanlı Devleti'nin son döneminde hızlanan siyasi ve sosyal çürümeye şahitlik eder. Bunları eserlerine âdeta yedirerek, yaşanan hayattaki olumsuzlukları farklı cephelerden ve çok değişik konular üzerinden anlatır. Musahipzade Celâl, oyunlarında, devletteki çürümenin topluma aksettğini, sosyal gruptan, aile yapısına ve bireylere kadar topyekûn bir çürümenin yaşandığını sezdirir. Geleneksel tiyatronun etkisinde yazdığı *Aynaroz Kadısı* (1927 yayınlanır) hariç, diğerlerini Atatürk döneminde kaleme alır. Osmanlı yaşantısına pek iltifat edilmeyen bu dönemde, Osmanlı hayatını eserlerini verdiği dönemdeki hayatla birleştirerek anlatmayı tercih eder. *İttihat İlâmı* (1923), *Fermanlı Deli Hazretleri* (1924), *Kafes Arkasında* (1929), *Bir Kavuk Devrildi* (1930), *Mum Söndü* (1931), *Pazartesi Perşembe* (1931), *Gül ve Gönül* (1933), *Selma* (1934), *Balaban Ağa* (1934) *İstanbul Efendisi* (1936), *Gönül* (1936), *Lâle Devri* (1936), *Yedekçi* (1936) *Genç Osman* (1937) isimli eserleri, Cumhuriyet sürecinde yaşanan olumsuzluklarla beraber, hemen öncesinde yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel yozlaşmalara da işaret eder. Selma'da güncel sorunları işleyen Musahipzade Celâl'in oyunları, Atatürk dönemi tiyatrosunu sosyal hayata yöneltmesi bakımından önemlidir.

Bu dönemin bir diğer önemli ismi olan Ahmet Nuri (Sekizinci), Hüseyin Suat (Yalçın) gibi daha çok Fransız bulvar

oyunlarından uyarlamalarla aile sorunlarını işleyen eserler yazar Cumhuriyet öncesinde sanatkâr kişiliği oluşan Ahmet Nuri, bu dönemde de tiyatro yazmaya devam eder. 1920'de Osmanlı hukuk terimi olan "hisse-i şayia" konusunu aynı isimli eserinde ele alır. *Ceza Kanunu* (1930), *Nakış* (1931), *Şeriye Mahkemesinde* (1933), *Son Ateş* (1934), *Himmat'ın Oğlu* (1934) ve *Belkıs* (1934) gibi eserler Atatürk döneminde kaleme alınmıştır. Eserlerinde çeşitli sosyal konuları ele alan Ahmet Nuri, tiyatronun teorik meselelerine yönelik yazılarla yeni tiyatro yazarlarının yetişmesinde etkili olur. Bu çabası, tiyatro edebiyatımız açısından önemlidir.

1920'de kaleme aldığı *Hançer* ve *Eski Rüya* isimli iki eserle tiyatroya giren Reşat Nuri, tiyatronun teorik meselelerini anlatır. Tiyatronun sorunlarını temaşa tarihi, yabancı ve yerli eserler, tercümeleler, uyarlamalardan tiyatro sanatçılara varıncaya kadar geniş bir çerçevede ele alan yazılar yazar. Türk tiyatrosunun yabancı eserler üzerine yapılan uyarlamalarla gelişeceğine inanan Reşat Nuri, Atatürk dönemi tiyatro yazarları içinde en verimli olan isimdir. Teorik yazılar ve tiyatro eserleri açısından birçok esere imza atan Reşat Nuri'nin söz konusu dönemde *Ümidin Güneşi* (1924), *Gazeteci Düşmanı* (1925), *Şemsiye Hırsız* (1925), *İhtiyar Serseri* (1925), *Taş Parçası* (1926), *Bir Köy Hocası* (1928), *Babür Şah'ın Seccadesi* (1931), *Bir Kır Eğlencesi* (1931), *Ümit Mektebinde* (1931), *Felâket Karşısında* (1931), *Göz Dağı* (1931), *Eski Borç* (1931), *İstiklâl* (1933), *Vergi Hırsız* (1933), *Hüllecî* (1935) isimli oyunlarını yazar. Resmî ideolojiye uygun olarak kaleme alınan *Hüllecî* bir tarafa bırakılırsa, diğer oyunlarda daha çok sosyal hayata ait olumsuzlukları, cehaletin sebep olduğu sıkıntıları, bütün eserlerinin temelini oluşturan eğitimci dikkatiyle vermeye çalışır. Yakup Kadri'nin *Veda* (1929), *Sağnak* (1929) ve *Mağara* (1934) isimli oyunları, tıpkı Reşat Nuri'nin oyunları gibi, toplumun yaşadığı değişimi ve bu kaçınılmaz değişimin sebep olduğu sıkıntıları anlatır. Sorunu, bireylerin yalnızlığı, çaresizliği ve çıkmazlarından hareketle anlatan oyunlar, bu sürecin ancak eğitimle aşılacağına vurgu yapar.

Ahmet Nuri Sekizinci ve Reşat Nuri Güntekin'den başka, başta çeviri, uyarlama, telif olmak üzere tiyatronun teorik sorunları ve tiyatro eleştirisi konusunda *Darülbedayi*, *Vakit*, *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Hayat* gibi yayın organlarında yazıları yayınlanan Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halit Ziya Uşaklıgil, Vedat Nedim Tör, Muhsin Ertuğrul, Nurullah Ataç, Bedrettin Tuncel, Hikmet Şevki, Aka Gündüz, Peyami Safa ve Selami İzzet Sedes gibi isimleri de anmamız gerekir.

Cumhuriyet tiyatrosunun kurucuları kabul edilen yazarları kısaca değerlendirdikten sonra, söz konusu dönemde kaleme alınan eserleri, işledikleri konu ve temalar açısından ele almaya çalışalım.

Atatürk dönemi tiyatro eserleri arasında en dikkate değer olanlar, Türk tarihinin yakın ve uzak dönemine ait oyunlardır. Bu oyunların bir kısmı yakın zamanda yaşanan olayları ele alırken, önemli bir kısmı da bu olayları, Türk milletinin geçmişinde yaşananlarla ilişkilendirip, yeni çağa uygun bir ulus-inşa sürecini destekler şekilde ele alır. Bu eserlerin yazılışı Cumhuriyetle başlar ve 1923-1938 yılları arasında yoğun bir şekilde devam eder. Özellikle Cumhuriyetin kuruluşunun onuncu yılı kutlamalarında tiyatro yazarları son derece aktiftir. 1933'de Cumhuriyetin on yılını, hemen öncesinde ve kurulduktan sonra gelişen olaylarla ilişkilendiren onlarca eser yazılır. Bu dönemde Türk tarihi, Türk mitolojisi, destan ve efsaneleri başta olmak üzere Türk kültürünün kaynaklarına gidilir; ulus-inşa sürecinde bu kaynakların birleştirici ve bütünleştirici ruhundan istifade edilir. Aynı zamanda dün ile bugün arasında ilişkiler kurularak, yaşanan olayların yorumlanması, anlaşılması kolaylaştırılır. Cumhuriyetin kurulmasından sonra yapılan inkılâpların tiyatro vasıtasıyla anlatılması, Cumhuriyetle tiyatro arasında daha sağlam bağların oluşmasına vesile olur. Onuncu yıl kutlamalarında yazılan tiyatro eserleri dönemin zor şartlarına rağmen köylere kadar götürülmeye çalışılır, tiyatronun göstermeyi esas alan avantajından faydalanılır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başta Halkevleri olmak üzere birçok amatör tiyatro topluluklarının oluşturulması ve bunların tamamına yakınının Cumhuriyet yönetiminin

avantajlarını ve inkılâpların gerekçelerini anlatan yerli eserleri sahnelemesi, bu anlayışın bir neticesidir. Başta İstanbul ve Ankara olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinde, yeni çağı anlamaya engel olan cahillik, yobazlık ve dini çıkarları için kullananların sebep olduğu olumsuzluklara dikkat çeken oyunlar sahnelenir. Bu oyunların yazılması ve sahnelenmesinde Başta Atatürk olmak üzere, Cumhuriyet yöneticilerinin isteği göz ardı edilemez. Reşat Nuri Güntekin'in *Hüllecî*, Musahipzade Celâl'in *İttihat İlâmı* ve Osman Cemal Kaygısız'ın *Üfürükçü* isimli oyunlarının yazılması bu arzunun bir neticesidir. Bütün bu gayretlerle, sağlayacağı sosyal ve siyasi faydaların yanı sıra, halkı da içine alan, onu yeni çağda güçlü kılacak yeni bir tiyatro anlayışını geliştirmek amaçlanır.

Atatürk döneminde verilen tiyatro eserleri arasında Türk kültürünün kaynaklarına gidildiği, yirminci asrın zor şartlarında ayakta duracak güçlü bir toplum yapısı oluşturulmaya çalışıldığı görülür. Dede Korkut Hikâyeleri bu amaçla tiyatro sahnesine taşınır. Türk milletinin gücünü, büyüklüğünü, evi düşmanlar tarafından yağmalanan *Dede Korkut Hikâyeleri*'nin kahramanlarından Salur Kazan'dan hareketle anlatan ve İffet Halim (Oruz) tarafından kaleme alınan *Burla* (1933) isimli oyun, Cumhuriyeti kuran Millî Mücadele ruhunu millî kaynaklara dayandırma amacını taşır. Yine aynı maksatla Eski Türk tarihine müracaat edilerek, ulus-inşa sürecine destek verilir. Bu dönemin başında kaleme alınan eserlerde Türk milletinin erdemleri, idealleri, millî kültür değerleri tarihten alınan çeşitli örneklerle anlatılır. Bu oyunların büyük bir kısmı dönemin resmî tarih tezinin bir yansımasıdır. Faruk Nafiz'in *Akın* (1932) ve *Özyurt* (1932) piyesleri bu çerçevede düşünülebilir. 4 Ocak 1932'de Ankara Halkevi'nde Atatürk'ün huzurunda temsil edilen ve hece vezni ile yazılan *Akın* piyesi, Türk tarihinin derinliklerinden Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya kadar geçen sürecin destanıdır. Oyun, Cumhuriyet neslinde çalışkanlık, dürüstlük ve devlete bağlılık gibi değerleri geliştirmek ister. *Özyurt*'ta ise, babalarının yerine geçen çocukların kendilerine beylik veren İstemi Han'ın direktifleri doğrultusunda, gittikleri yerlerde şehir kurma ve oralara medeniyet götürme azim ve kararlılıkları anlatılır. Söz konusu oyunlar, Osmanlı'nın enkazından bir devlet ayağa kaldıran Osmanlı'nın çocuklarının Mustafa Kemal'in direktifiyle Türk milletini muasır medeniyetler seviyesine çıkarma ülküsüne hizmet eder. Hayrettin İlhan'ın *Altın Yay* (1932) isimli kısa manzum oyunu, Başbuğ Mete'nin oğullarının Doğu ve Batıyı Türklüğe vatan yapmalarını anlatır. 1932 yılında Yaşar Nabi tarafından kaleme alınan *Mete* piyesi, Mete ile Atatürk'ü özdeşleştirme gayreti içine girer. Yıkılan Osmanlı Devleti'nden genç bir Türkiye Cumhuriyeti çıkarması, Mete ve Atatürk arasındaki ilginç benzerlikle anlatılır. Türk milletinin özgürlük ve uygarlık konusundaki hassasiyetinin anlatıldığı oyunda Türk milletinin bağımsızlığa olan düşkünlüğü ve gittiği yerlere medeniyet götürüşü anlatılır. Behçet Kemal, dönemin tarih ve Türklük anlayışına uygun olarak kaleme aldığı, *Ergenekon* (1933), *Çoban* (1933) ve *Attila* (1935) isimli oyunlarında, Türk tarihinin uzak dönemlerine gider. Bu oyunlarından ilkinde Türk milletini uygarlığın kurucusu olduğunu, *Çoban*'da tarih şuuru ve özgüven kazandırmayı, sonuncusunda millî kimlik bilinci uyandırmayı amaçlar. S. Behzat'ın *Attılâ'nın Düğünü* (1934), Münir Hayri Egeli'nin *Bay Önder* (1934), Fevzi Kutlu'nun *Timurhan* (1934) isimli oyunları Türk gençliğine en yüksek uygarlığı yakalama hedefini göstererek, bunun Türk tarihinin bütünlüğüne sahip çıkmakla mümkün olduğu anlatılır. Yine bu çerçevede kaleme alınan A. İsmet'in *Sümer Ülkerleri* (1934) isimli oyununda iç savaşların sebep olduğu felaketleri anlatır ve o dönemin tarih tezine uygun olarak Sümerleri Türk soyunun büyük bir kolu olarak gösterir. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki tarih tezine uygun olarak kaleme alınan Abdulhak Hâmit'in *Hakan* (1935) piyesinde de barış, adalet ve birlik temaları işlenir. *Attila*, *Çoban*, *Mete* ve *Bay Önder* piyeslerinde olduğu gibi, Vehbi Cem Aşkun'un *Oğuz Destanı* (1935) isimli oyunda da eser kahramanı ile Atatürk özdeşleştirilir. Vehbi Cem Aşkun tarafından kaleme aldığı oyunun kahramanı Oğuz Han gençlik ve ihtiyarlık zamanları ile tanıtılarak Atatürk'le mukayese edilir. Bu oyunlar, Türk tarihini bir bütün olarak dikkatlere sunar. Böyle bir anlayış, Cumhuriyet ilkelerinin sanat ve edebiyata aksetmiş boyutudur. Bu bir nevi insanımıza modern kimlik kazandırma gayreti olarak yorumlanabilir. Çünkü modern kimliğin yolu öncelikle millî

kimlikten geçer. Bu dönemdeki milliyetçi dil ve semboller bir nevi bu kimliğin temelini oluşturur.

Atatürk dönemi tiyatroları içerisinde devir oyunları diyebileceğimiz eserler ağırlıktadır. Başta Millî Mücadele olmak üzere, Atatürk'ün Millî Mücadele'nin kazanılmasındaki rolü ve Cumhuriyet sürecini anlatan birçok oyun vardır. Oyunlar, sadece verilen mücadeleyi değil; bu mücadele sonucu kurulan devletin önemini de anlatır. Bütün toplumlarda millî kahramanları ve onların ideallerini topluma anlatmakta sanat hep ön sırada yer alır. Cumhuriyetle birlikte bizde de böyle olur. Yukarıda da belirttiğimiz sebeplerden dolayı, tiyatro bir adım daha öne çıkar. Atatürk dönemimde verilen tiyatro eserlerinde Millî Mücadele ve Cumhuriyet sürecinde Atatürk'ü bir şahsiyet olarak ele alan tiyatro sayısı çok azdır. Atatürk'ün yaşıyor oluşu ve gerektiği gibi anlatamama endişesi gibi sebepler daha çok Millî Mücadele ve Cumhuriyet sürecindeki rolü itibarıyla ele alınmasını sağlar. Faruk Nafiz'in *Kahraman* (1933) isimli oyunu, şahsi çıkarları peşinde koşan ve ihanetin kıyısında gezinen insanların, idealist öncülerin izinde birer kahraman olabileceği tezini işler. Bunun en güzel örneği Mustafa Kemal'dir. Anadolu'ya geçtikten sonra yaktığı bağımsızlık ateşiyle, küçük kavgalarının ve gündelik telaşlarının peşinde olan insanlardan bütün mazlum milletlere örnek olacak bir destanı yazan kahramanların ortaya çıkmasına vesile olur. Galip Naşit'in *Destan* (1933), İbrahim Tarık Çakmak'ın *Bozkurt* (1935) isimli oyunlarında da Mustafa Kemal, sadece Türk milleti için değil, hürriyetinin peşine düşen bütün milletler için bir hürriyet kahramanı olarak gösterilir. Bağımsızlığını kaybetmiş milletlerin onun mücadelesinden alacağı dersler vardır. Mustafa Kemal'i hem kendi devirleri, hem gelecek nesiller için örnek bir kahraman olarak gösteren eserlerde oyun kahramanlarının bir kısmı Cumhuriyet gençliğini temsil eder. İdealist, yarına güvenle bakan, tarih bilincine sahip, vatansever gençler olarak anlatılır.

Bu dönemde yazılan ve Millî Mücadele'yi anlatan oyunların ortak tarafı, bağımsızlık ruhunu yansıtmalarıdır. Bu ruh, söz konusu dönemin tiyatro eserlerinde bağımsız yaşama kararlılığında olan bir milletin destansı mücadelesi şeklinde sahneye konur. Millî Mücadeleyi değişik bakış açıları ile ele alan oyunlar, bir taraftan bağımsızlık temasının vurgularken, diğer taraftan özgürlüğün çok zor şartlar altında kazanıldığını anlatır. Bu oyunlardan bazıları Millî Mücadele'yi on yıllık Cumhuriyet süreciyle birlikte verir. Osman Sabri'nin *Vatan Uğrunda* (1931), Nazmiye Asım'ın *Ant* (1932), Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia* (1933), Ali Zühtü ve Müşteba Selahattin'in birlikte kaleme aldığı *Tarih Utandı* (1933), Nihat Sami'nin *Kızıl Çağlayan* (1933), Aka Gündüz'ün *Yarım Osman* (1933), Nüzhet Haşim Sinanoğlu'nun *Sakarya* (1934), Aziz Mustafa'nın *Matem Kurşunu* (1934), Hüsamettin Işın'ın *Atatürk'e İlk Kurban* (1935), M. Fevzi Sözen'in *Yurdum İçin* (1936), Hüsamettin Şemsi'nin *Kurtuluş* (1936), Celâl Tuncer'in *Devrim Yolcuları* (1937), Aziz Altuğ'un *En Ulu Eseri* (1937), Nazım Hikmet'in *Kuvâ-yı Milliye* (1937), Peyami Safa'nın *Gün Doğuyor* (1938), M. Avni Mengü'nün *Cepheden Dönüş* (1938) isimli oyunları, daha çok Millî Mücadele ruhunu yansıtan ve bu ruhu gelecek nesillere taşıyarak diri tutmaya çalışan oyunlardır. Tamamında bağımsızlık temasına vurgu yapılır ve bağımsız yaşama idealinin yeni asrın en önemli erdemi olduğu anlatılır. Millî Mücadele'nin bir inancın eseri olduğuna inanan, şuurlu, fedakâr, vatanının çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün gören, inançlı, imanlı insanların sayesinde elde edilen bağımsızlığın, çeşitli oyun kişileri üzerinden yürütüldüğü tiyatrolar, devrin heyecanı içinde kaleme alınmış, dil ve sahneleme tekniği açısından birçok eksiği olan eserlerdir. Zaten büyük bir kısmı, devrin siyasi, sosyal heyecanını yansıtmak, çocuklara, gençlere bu heyecanı duyurmak maksadıyla kaleme alınmıştır. Kısacası bu oyunlarda tiyatro bir amaç değil; araçtır. Çocuk, genç kız, nişanlısı, kocası veya oğlu cepheye savaşan ya da şehit olan kadın, oğlu şehit olmuş veya ihanet etmiş babalar, cepheden cepheye koşan gaziler, şehirli-köylü, ümmi-okumuş, doğulu-batılı, kuzeyli-güneyli insanlar bu oyunların kahramanlarıdır. Eserlerde bu kadar değişik yaş ve sosyal gruplardan insanların yer alması, bağımsızlık mücadelesinin topyekûn verilen bir mücadelenin eseri olduğunu anlatır. Mesela, M. Feridun'un

Kapıyı Çalan Asker (1931), Nahit Sırrı Örik'in *Sönmeyen Ateş* (1932), Ahmet Faik'in *Vasiyet* (1933), Hayrettin İlhan'ın *Gün Doğarken* (1933), Vasfi Mahir'in *Yaman* (1933), Kâzım Nami'nin *Uyanış* (1933), Necip Fazıl Kısakürek'in *Tohum* (1936), Saim Kerim Kalkan'ın *Vatan ve Vazife* (1938) isimli oyunlarda Millî Mücadele'de erkek kahramanların rolü anlatılırken; Nihat Sami'nin yazdığı *Bir Yuvanın Şarkısı* (1933) isimli oyunda, babası Millî Mücadele'ye yardım ettiği için sürülen Ayhan Hanım'ın, onurlu mücadelesi anlatılır.

Cumhuriyet edebiyatının önemli konularından biri, din adamlarının Cumhuriyet karşısındaki tutumunun anlatıldığı oyunlardır. Din adamlarının Millî Mücadele karşısındaki tavrını inceleyen ve özellikle konuyu farklı yönlerden ele alan oyunlar yazılmıştır. Burhan Cahit'in *Gâvur İmam* (1933), Aka Gündüz'ün *O Bir Devirdi* (1938) isimli oyunlarında Millî Mücadele taraftarları ile Padişah yanlıları arasındaki çatışmalar anlatılır. Diğer birçok eserde de olduğu gibi, padişah yanlıları aynı zamanda düşman işbirlikçileri olarak gösterilir. Bu eserlerde de aynı durum söz konusudur. Ancak, bu yaklaşım pek uzun sürmez. Sonraki yıllarda kaleme alınan tiyatro eserlerinde bu ön yargıdan kurtulan tiyatro yazarları, alışlagelmiş anlatımlardan farklı olarak, düşmana karşı çıkan, işgale karşı koyan ve bu konuda halka önderlik eden din adamlarını eserlerine taşır. Millî Mücadele'nin anlatıldığı oyunların bir kısmında, Millî Mücadele gerçeğini kavrayamayanların sebep olduğu sıkıntılar ve bu sıkıntıları çıkaranlara karşı verilen mücadeleler de anlatılır. İşgalcilerin kimseye kötülük etmek için gelmedikleri; dostluk amacıyla ve padişahın talebiyle geldikleri, işgale karşı çıkanların padişaha asilik eden eşkıyalar olduğu şeklinde bir anlayışa sahip olanlarla, onların karşısında yer alanların mücadeleleri anlatılır. Oyunların temel çatışmasının bu bilinçsizlik üzerine kurulur ve genelde aynı çevreden çıkmış insanlara karşı mücadele verildiği görülür. Naci'nin *Zafer Yıldızları* (1928), Necmettin Veysi'nin *Güneş* (1934), Yunus Nüzhet'in *Hedef* (1934) isimli oyunları bu çerçevede düşünülebilir. Söz konusu oyunlar, devrin heyecanı içinde anlattıkları olayları iyi tahlil edememiş, alelacele yazıldığı çok belli olan eserlerdir. Din adamlarını anlatan oyunlarda gördüğümüz gibi, ön yargılardan kurtulmuş tiyatro yazarları, sonraki yıllarda daha başarılı eserlere imza atar.

Millî Mücadele'nin anlatıldığı birçok oyunda, bu yıllarda yaşanan imkânsızlıklara da işaret edilir. Millî Mücadele yıllarında Anadolu'daki imkânsızlıklara rağmen İstanbul'un gelişmelere kayıtsız kaldığı vurgulanır. İstanbul-Anadolu karşılaştırması yapılarak, savaş vurgunculuğu ile zengin olmuş, lüks içinde yaşayan ve Avrupalı bir hayat sürmeye çalışanlara rağmen Anadolu'da vatanın bağımsızlığı için hayatını ortaya koyan dürüst ve özverili insanların varlığına işaret edilir. Bağımsızlık mücadelesinin verildiği zor şartları anlatan Nüzhet Haşim Sinanoğlu'nun *Bir Zabitin 15 Günü* (1934) isimli oyunu böyledir.

Millî Mücadeleyi anlatan oyunlar arasında, mücadelenin bir tarafına bakma yerine, âdeta belgesel nitelikte ele alan ve bu uzun mücadelenin bütün safhalarını göstermeye çalışan oyunlar da vardır. Bu oyunlardan ilki Atatürk döneminde yazılmıştır. Fuat Edip Altan'ın *Tarih Anlatıyor!..* (1935) isimli oyunu, kurgulanışı itibarıyla de dikkat çekicidir. Mustafa Kemal'in Millî Mücadele'yi bütün safhalarıyla ve belgeleriyle Meclis kürsüsünden anlattığı *Nutuk* adlı eserini hareket noktası olarak alan oyun, işgallerle birlikte ortaya çıkan, kendi topraklarında hür ve müstakil yaşama düşüncesinin kaynaklarına dikkat çeker. Bağımsızlığın Türk milletin karakterinde olduğunu, Mustafa Kemal'in sahip olduğu tarih bilinciyle bunu harekete geçirdiğini anlatır. Bu oyunda imkânsız olanın gerçekleşmesiyle Mustafa Kemal'in dehası arasında ilişkiler kurulur.

Millî Mücadele'den sonra kurulan, yeni ve millî karakterli bir devlet olması istenen yeni devletin ilkelerini anlatan oyunlara da rastlarız. Edebiyat tarihçileri bu yüzden Cumhuriyetin ilk dönemine "sosyal fayda" prensibi açısından yaklaşır. Özellikle Halkevleri, Atatürklü yıllarda bu konuda en etkin görev yapan kuruluş olur. Görkemli bir şekilde

kutlanan Cumhuriyetin kuruluşunun onuncu yıldönümü ile ilgili törenler sırasında millî devletin dinamiklerini tanıtmak için özellikle Osmanlı öncesi Türk tarihine yer verilir. Millî kimlik ve kültürümüzün bu yeni rejimle daha kolay muhafaza edileceği, hatta geliştirileceği anlatılır. Başta Halkevleri olmak üzere, birçok kültürel yapılanmalarda tiyatro ön plâna çıkar. Türk tarihinin uzak dönemlerinden Millî Mücadele'ye değin bütün bir Türk tarihi, bu sürecin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için yeni baştan ele alınır. Türk tarihinin çeşitli dönemlerinden hareketle bu süreci doğru kullanabilecek model kahramanlara müracaat edilir. Bu dönemde yazılan oyunlarda Cumhuriyet iki şekilde ele alınır. Birincisi, Cumhuriyetin faziletlerine işaret eder, ikincisi ise Cumhuriyet rejimini önceki rejimle mukayese ederek farklılığı ortaya koymayı amaçlar. Birinci gruptaki oyunlar arasında, Aka Gündüz'ün *Beyaz Kahraman* (1932), *Mavi Yıldırım* (1934), Yaşar Nabi'nin *İnkılâp Çocukları* (1933), *Beş Devir* (1933), *Köyün Namusu* (1933), Halit Fahri Ozansoy'un *On Yılın Destanı* (1933), Vasfi Mahir'in *10 İnkılâp* (1933), Müçteba Selahaddin Or'un *Ülkü Yolcusu* (1937) gibi oyunları sayabiliriz. Cumhuriyeti bir önceki rejimle mukayese ederek, farklılıklarını ortaya koymayı amaçlayan oyunlarda ise özellikle Cumhuriyetin müesseseleri anlatılarak, yeni rejimin sağladığı gelişmelere işaret edilir. Cumhuriyeti önceki rejimle mukayese eden oyunlar, Osmanlı döneminin sosyal ve siyasal hayatındaki çürümelere dikkat çeker. Osmanlı devlet anlayışında çok fazla itibar görmeyen, daha doğru bir söyleyişle hizmet alamayan Anadolu insanına Cumhuriyet döneminde itibar edildiği, hizmet götürülmeye çalışıldığı, Cumhuriyetin bu insanları ve problemlerini önemseydiği anlatılır. Aka Gündüz'ün *Köy Muallimi* (1932), Aziz Nogay'ın *Sevr'den Lozan'a* (1933), Vedat Nedim'in *29 Birinci Teşrin* (1933), Vehbi Cem Aşkun'un *Atatürk Köyünde Bir Uçak Günü* (1936), Yusuf Sururî Eruluç'un *Bir Gönül Masalı* (1938), Yunus Nüzhet Unat'ın *Haydi Suna* (1938) isimli oyunları bu çerçevede değerlendirilebilecek tiyatro eserleridir. Cumhuriyet rejimini önceki rejimle mukayese ederek farklılığı ortaya koymayı amaçlayan oyunların tamamına yakını Atatürk dönemine aittir.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra siyasi ve sosyal hayatımızda, özellikle kırsal kesimde meydana gelen olumlu değişimler de Atatürk dönemi tiyatrosunun gündemine gelir. Tarık Emin'in *Bu Topraklar İçin* (1933) ve Rakım Çalapala'nın *Köyden Gelen Ses* (1933) isimli oyunları, Cumhuriyet'in köy politikası üzerinden geliştirilir. Bilgisiz kalmış yurt köşelerine, köylünün ufkunu açan inkılâplar sayesinde gidileceği vurgulanır. Ziya Gökalp'in geliştirdiği "Halka doğru" prensibinin etkili olduğu oyunlarda, köye gitmenin sadece köydeki folklorik ve kültürel zenginliği keşfetmek olmadığı; asıl amacın köye medeniyet götürmek olduğu vurgulanır. Şükrü Halil (Tuğal) tarafından kaleme alınan *Kartal* (1936) isimli oyun, vatan sevgisi ve millî birlik ve bağımsızlığa olan inanç, kurucu lider olan Mustafa Kemal'e bağlılıkla birleştirilerek anlatılır. Bu inanç sayesinde bütün zorlukların üstesinden gelineceği vurgulanır. Ahmet Naim ve Celâl Edip'in birlikte kaleme aldığı *Uzun Mehmet* (1938) isimli kısa oyunda ise, taş kömürünü ilk bulan Uzun Mehmet'in hikâyesi anlatılarak, Askerde görüp öğrendikleri ile bir milletin talihini değiştirecek bir keşfe imza atan Uzun Mehmet'ten hareketle, bu memleketin kaderinin bilgi ve eğitimden geçtiğine işaret edilir.

Atatürk döneminde verilen tiyatro eserlerinin önemli bir kısmı, Cumhuriyetin ilk kuşağı dediğimiz yazarlar tarafından verilir. Bu eserlerden büyük bir kısmı dönemin heyecanı içinde Millî Mücadele, Cumhuriyet, inkılâplar çerçevesinde yazılsa da Halit Fahri Ozansoy, Vedat Nedim Tör, Faruk Nafiz Çamlıbel, Necip Fazıl Kısakürek, Nazım Hikmet, Cevdet Kudret gibi oyun yazarları, Türk kültürünün değişik unsurlarını kullanarak ulus-inşa sürecini destekleyen oyunların yanında, yeni çağla birlikte değişen değer yargıları, değişim isteğinin önündeki sorunlar, yeni çağda insanının en önemli ferdî sorunu olan ruhsal çelişkiler, yine bu çağda ortaya çıkan ideolojiler çerçevesinde ferdin ve toplumun sorunlarını irdeleyen oyunlar da yazdıklarını görüyoruz. Bu oyunlarda insanın inanç sorunları ve yaşadıkları çelişkilerin yanında, sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan durumları da sorgulanır. İnsan toplumsal bir varlık veya

toplumum tamamlayan parçası olmasının ötesinde psikolojik bir varlık olarak da görülmeye başlanır. Mesela, Halit Fahri'nin *Sönen Kandiller* (1928) oyunu böyledir. *İlk Şair* (1923), *Nedim* (1936), *Hayalet* (1936) Atatürk dönemi tiyatrosu içinde zikretmemiz gereken oyunlardır. Atatürk dönemi Türk tiyatrosu içinde manzum tiyatronun önemli bir ismi olan Faruk Nafiz'in Türk tarihinden ve kültüründen hareketle kaleme aldığı oyunlarının yanında söz konusu dönemde *Canavar* (1925) ve *Numaralar* (1928) isimli oyunlarında Anadolu'ya has problemleri aynı duygusallıkla ele alır. Hatta *Canavar*'da Anadolu yaşantısında eşrafla halk arasında sömürüye dayanan bir düzenin varlığını anlatıp, eleştirdiği için bir müddet yasaklanır. Millî bir tiyatro ve sinema iddiasında olan Necip Fazıl, dönemin heyecanı içinde, *Tohum*'da Türklerdeki istiklâl aşkını ve mücadeleye gücünü anlattıktan sonra, *Bir Adam Yaratmak* (1938) isimli oyunda, ölümü sorgulayarak yaratılışın sırrını anlamaya çalışan Hüsrev'in hikâyesini anlatır. Karmaşık duyguların iç içe verildiği oyun, Atatürk dönemi tiyatrosunda örneğini az gördüğümüz, bireye ait saplantıların işlendiği bir oyun olması bakımından önemlidir. Necip Fazıl bu oyunda ve sonraki oyunlarda bireysel huzurunun maneviyatın güçlendirilmesiyle ilgili olduğuna vurgu yapar. 1931'de yazdığı *Kafatası* ile kapitalist ekonomiyi sorgulayan Nazım Hikmet, Yirminci asrın ilk çeyreğinde ortaya çıkan bir siyasi ideolojinin edebiyatımızdaki ilk örneklerine imza atar. 1932'de yazdığı *Bir Ölü Evi*'nde konuyu daha sosyal çerçeveye taşır. Paraya ve onun satın alma gücüne kavuşan insanlar, gittikçe insanî değerlerden uzaklaşır. 1935'de yazılan *Unutulan Adam*'da da kısmen aynı konunun işlendiği; değer ölçülerini belirleyen paranın sebep olduğu olumsuzlukları anlatır. Atatürk dönemi tiyatroları arasında Cevdet Kudret ve Vedat Nedim Tör'ün benzer bir tutumla kaleme aldıkları oyunlarda paranın gücüne ve emperyalist oyunlara karşı çıkar. Her üç yazar da toplum sorunları ekonomik nedenleri ve ahlâki sonuçlarıyla birlikte düşünür. Nazım Hikmet'in oyunları ile birlikte, Cevdet Kudret'in yazdığı *Tersine Akan Nehir* (1929), *Rüya İçinde Rüya* (1930), *Kurtlar* (1934) isimli oyunları ve Vedat Nedim'in (Tör) *İşsizler* (1924), *Fevkâlasrîler* (1928), *Hayvan Fikri Yedi* (1929), *Kör* (1929), *Köksüzler* (1937), *Üç Kişi Arasında* (1938) gibi didaktik oyunları bu çerçevede değerlendirilmelidir. Telif eser vermenin Türk tiyatrosuna olan ilgiyi artıracığını düşünen Vedat Nedim, Reşat Nuri'nin aksine, başkalarının hayatı üzerine yapılan uyarlamaların değil; yerli yazarların insanımızın hayatını yansıtan oyunları sahnelendikçe, tiyatronun tabana daha kolay yayılacağını düşünür.

Sonuç olarak şunları söylememiz mümkün: Atatürk dönemi Türk tiyatrosunda gerek Millî Mücadele'nin, gerekse Cumhuriyetin inşa sürecinin anlatıldığı eserlerin tamamına yakını dönemin heyecanı içinde kaleme alınır. Bu da tiyatro edebiyatımızda kısmen millî-romantik bir dönemin gelişmesini sağlar. Bu dönemde verilen eserlerin birçoğu Halkevleri faaliyetleri içerisinde yayınlanan ve oynanan eserlerdir. Bu süreç, kırsal kesimin hayatını iyi bilen, bunları bir ideal çerçevesinde sahneye taşıyan oyunların yazılmasını sağlar. Özellikle inkılâpların "telkin" ve "terbiye" yolu ile halka benimsetilmesinde tiyatro türünün imkânlarının geniş ölçüde kullanıldığı görülür. CHP'nin Halkevleri vasıtasıyla düstur hâline getirdiği sanatın her şubesine ait; "Teknik beynelmilel, ruh Türk, usul beynelmilel, üslûp Türk" ilkesi tiyatro vasıtası ile de güdülür, Türk tarihinden, Türk kültüründen çeşitli özellikleri ile model olabilecek kahramanlar anlatılır.

Büyük bir inkılâbı başarmanın heyecanı ve gururu, belli bir özgüvenin oluşmasına zemin hazırlar. Bu özgüvenle birlikte Cumhuriyet rejimi önceki rejimle mukayese edilir, Türk milletinin erdemleri, sahip olduğu kültürel değerler öne çıkarılır. Bütün bunlar yeni çağda yeni değerlerin ortaya çıkması demektir. Atatürk döneminde yazılan oyunların bir kısmı, yaşanan değişimin beraberinde getirdiği sorunları ele alır. Böylece Cumhuriyetle birlikte insana ve insana has sorunlara farklı bir bakış ortaya çıkar. Bu farklı bakış, temeli tarihe ve millî değerlere dayanan yeni bir milliyetçilik anlayışının temelini oluşturur. Söz konusu milliyetçilik, halkçılık temeli üzerine oturtulmaya çalışılır.

Atatürk dönemi Türk tiyatrosunda sağlıklı ulus yapılanmasının kurulacağı en müsait rejimin Cumhuriyet olduğu

vurgulanır. Cumhuriyetin bireysel teşebbüs ve hürriyetlerin teminatı olduğu anlatılır. Yirminci asrın bir ulus-devlet asrı olduğunu fark eden yazarlar, oyunlarında ulus-inşa sürecin katkı yapmaya çalışır. Zaman zaman Osmanlının yönetim anlayışı, kurumsal yozlaşma, toplumsal çürüme -çoğu zaman ön yargılı bir biçimde- eleştirilir. Halk yeni asrın bir değeri olarak gecikmeli de olsa bizde de öne çıkarılır. Bütün bu oyunlar, hem Cumhuriyet rejiminin önemini kavratılması, hem de Cumhuriyet öncesi yaşanan zorlukların anlaşılması açısından son derece önemlidir. Ayrıca söz konusu oyunların yakın tarihimize farklı bakış açıları getirdiği ve bunun yeni nesiller üzerinde faydalı olacağı da bir gerçektir.

Atatürk dönemi Türk tiyatrosu, değişen dünya düzeni ve buna bağlı sorunları az da olsa ele alır. Osmanlı devletindeki çürümenin sebep olduğu olumsuzluklar aile ve bireyin problemlerinden hareketle ele alınırken, yeni asırda bunların üstesinden ne şekilde gelineceği de tartışılır. Millî Mücadele'nin kazanılması, Cumhuriyetin ilanı ve inkılapların gerçekleştirilmesinin heyecanı ve Atatürk'ün karizmatik kişiliği, birkaç yazarın eserinde emperyalizm ve kapitalizmin eleştirisi şeklinde kendini gösterir.

Atatürk dönemi Türk tiyatrosu, tiyatro-cumhuriyet ilişkisi içinde, yeni bir tiyatro anlayışının doğmasına zemin hazırlar. Atatürk'ten sonraki dönemde içeride ve dışarıda meydana gelen gelişmeler tiyatronun konularını genişletir. Özellikle 1950'den sonra, tiyatro yazarlığı, tiyatro eleştirisi, tiyatronun teorik ve estetik sorunları daha kapsamlı bir şekilde ele alınır. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde kurulan tiyatro kürsüsü, tiyatroyu bilimsel ve estetik açıdan ele alan yeni kurumların kurulmasına zemin hazırlar. Devlet tiyatroları yurt sathına yayılır. Devlet tiyatroya doğrudan ve dolaylı destek vermeye devam eder. Bugün tiyatro adına sahip olduğumuz bütün zenginlikler şüphesiz bu gayretlerin neticesidir.

Abdullah ŞENGÜL

KAYNAKÇA

AND, Metin, **Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu 1908-1923**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1971.

AND, Metin, **Türk Tiyatro Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

FUAT, Memet, **Tiyatro Tarihi**, Varlık Yayınları, İstanbul 1970.

KARADAĞ, Nurhan, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1923-1951)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

NUTKU, Özdemir, **Atatürk ve Cumhuriyet Tiyatrosu**, Özgür Yayınları, İstanbul 1999.

ŞENER, Sevda, **Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Tiyatrosu**, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1999.

ŞENGÜL, Abdullah, "Tiyatro Edebiyatımızda Osmanlı Öncesi Türk Tarihi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2002, C IV, S 1, ss.51-67.

ŞENGÜL, Abdullah, **Cumhuriyet Döneminde Tarihî Tiyatro**, Alp Yayınları, Ankara 2008.

YALÇIN, Alemdar, **II. Meşrutiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1985.

30/10/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-tiyatro-eserleri/?pdf=3818> adresinden erişilmiştir